

De Haarlemmerhout: een stadsbos met vele schatten

Aan de zuidkant van Haarlem ligt de Haarlemmerhout, een stadsbos en park op een vijfduizend jaar oude strandwal. Dit zijn de oude duinen, waar ook meer noordelijk de Alkmaarderhout en meer zuidelijk het Haagse Bos op liggen. Het is het oudste stadsbos van Nederland. Als bos bestaat het al vanaf het begin van onze jaartelling. Of het nu door Hildebrand, de monumentale bomen of de bevrijdingspop komt: de Haarlemmerhout is een begrip. En niet alleen bij Haarlemmers.

ANNELIES BOUTELLIER

Voor mij, zoals voor vele Haarlemmers, betekende de Haarlemmerhout mijn eerste kennismaking met bomen en bos. Ons gezin woonde in de buurt. Heel wat zondagmiddagen trokken we naar de Hout, zoals deze groene oase in de volksmond genoemd wordt. We bezochten de hertenkamp in de Kleine Hout of speelden mijn geliefde spelletje 'boompje verwisselen' in de Grote Hout. De Haarlemmerhout bestaat uit drie delen met een geheel verschillend karakter: de Grote Hout is een bos, de Kleine Hout een park en Eindhout het echte natuurgebied.

Rijke historie

Ik heb een afspraak met Fred van Klaveren, beheerder van dit gebied. Terwijl wij door de Hout lopen vertelt hij mij van alles over dit

groene Rijksmonument. "Het bos is 428 jaar oud en heeft van alles meegemaakt. Inderdaad ligt het op een strandwal. Dat kun je nog zien aan het geaccidenteerde terrein." Enthousiast laat hij mij een heuse duintop in de hertenkamp zien. "De geschiedenis gaat ver terug. De Romeinen zijn hier geweest. Ze trokken met hun legers over de strandwal. We mogen niet zomaar dieper graven dan dertig centimeter, want dan begeven we ons op het terrein van de archeologie."

Fred wijst me ook op een groep stobben van essen en hazelaars; een overblijfsel van de tijd dat de Hout een productiebos was. In de Gouden Eeuw werd het bos erg populair. Rijke handelaren uit Amsterdam zochten rust in de natuur en er werden verschillende buitenplaatsen gebouwd. Vanaf toen kreeg het bos de naam Haarlemmerhout.

De Hout heeft ook barre tijden meegemaakt: in de Tweede Wereldoorlog werd het praktisch leeggekap en reden er tanks doorheen. Rond 1980 leed het bos onder de verzuring en men vreesde in die tijd voor zijn voortbestaan. Dit laatste proces werd tegengegaan door bekalking. Dat werkte, maar de neveneffecten daarvan zijn nog steeds niet helemaal duidelijk.

Vele schatten

Ondanks kaalkap en verzuring staan er in de Hout nog steeds rond de 1100 bomen die meer

In een monumentaal bos kun je monumenten verwachten. Deze gedenksteen is in 1823 bij de viering van vierhonderd jaar boekdrukkunst geplaatst ter ere van Haarlemmer Laurens Jansz. Coster. Foto: Joost Bouwmeester.

Een paar jaar terug ging het nog slecht met de eekhoorns in de Hout, als gevolg van een ziekte die er rondwaarde. Er zijn geen concrete cijfers, maar kenners hebben de indruk dat hun aantallen de laatste tijd weer toenemen. Foto: Theo Vanden Wyngaert / www.vlassen.be.

dan honderd jaar oud zijn, waarvan er 660 de monumentale status hebben. Zij hebben de barre tijden overleefd. Ik zie het goed: de hoge bomen in mijn jeugdherninnering blijken echt hoog te zijn! En oud! In de Hout vinden we bomen uit de achttiende eeuw. In de Grote Hout zijn dat eiken, beuken en linden. In de Kleine Hout, die wat natter is, komen daar berken, essen en iepen bij. Het bos in de Hout is sinds eeuwen beheerd en de soortensamenstelling is het resultaat van menselijke keuzes. Door zijn ouderdom doet de Hout echter heel natuurlijk aan. Een andere schat van de Hout is de grote hoeveelheid stinsenplanten, die we in het voorjaar kunnen zien. Nu, in het najaar, letten we meer op de paddenstoelen. We lopen langs een omgevallen boomstronk. Daarop zien we de witte bultzwam, de grijze buisjeszwam en de bleke oesterzwam. Inmiddels zijn er 160 verschillende soorten gevonden. Sommige daarvan zijn vrij zeldzaam en staan op de Rode Lijst. Ondanks de drukte in het bos en de drukte eromheen - zowel ten oosten als ten westen loopt een verkeersweg - is er een rijke vogelstand. "Naast veel broedvogels wonen er vier bosuilen en broedt er een buizerd," vertelt Fred, "en het deel Eindhout behoort tot de belangrijkste

bossen in Nederland. Wat uniek is voor dit gebied zijn de vleermuizen. De kolonies rosse vleermuizen in de Hout zijn belangrijk voor Nederland." Fred wijst me op een gat in een staande dode boom. "We hebben vorig jaar in dat gat gekeken en telden toen 79 vleermuizen! En soms struikel je over de eekhoorns! Je ziet er op een wandeling door het bos soms wel acht."

Voor elk wat wils

Er zijn dus genoeg redenen om dit bos te bezoeken. Dat doen ook veel mensen. Ze zoeken de rust van de natuur, zittend op een bank of in het gras. Ze wandelen, fietsen of joggen. Kinderen bouwen hutten en klauteren op de boomstammen, die her en der liggen. En de Hout is een paradijs voor honden. Rond 9 uur in de ochtend stikt het ervan. De Kleine Hout is nadrukkelijker op recreatie gericht met de hertenkamp, de kinderboerderij, de midgetgolf en het pannenkoekenhuis. "Er kan hier veel," zegt Fred. "Dat willen we ook. We zien graag dat er op allerlei manieren in de Hout gerecreëerd wordt." De laatste jaren wordt dat nog eens benadrukt met het toestaan van grotere evenementen. Haarlems Bevrijdingspop is daar het bekendste voorbeeld van, een begrip in heel Nederland. "We stimuleren ook op die manier het gebruik van de Hout, alhoewel wat ons betreft liever met wat kleinschaliger evenementen," zegt Fred. "Dat is beter voor de bodem en de oude bomen."

Extra aandacht is noodzakelijk

We spreken ook over zorg en onderhoud. De gemeente Haarlem heeft een beheerplan opgesteld. Deels om het specifieke karakter van de Hout te behouden, maar ook om de Hout als geheel meer allure te geven.

Op de plattegrond die Jacob van Deventer rond 1565 maakte voor de Spaanse koning Filips de Tweede is de Haarlemmerhout gemakkelijk terug te vinden. Acht jaar later is het tijdens het Beleg van Haarlem door Spaanse troepen gekapt. In 1584 werden tienduizend eikenbomen uit de omgeving van Amerongen opgekocht om De Hout te beplanten.

De boomklever houdt van oude hoge bomen en is daarom een van de karakteristieke broedvogels van de Haarlemmerhout. Boomklevers klimmen niet alleen langs de stam omhoog, maar gaan met evenveel gemak ook naar beneden.
Foto: Jan Hendriks.

Het oostelijke gedeelte van de Haarlemmerhout is een recreatief park. Het westelijke deel, waar deze foto genomen is, is meer gericht op natuur en natuurbeleving.
Foto: Joost Bouwmeester.

De Hout heeft vele gedaantewisselingen ondergaan. Gevolg van planmatig ingrijpen (onder andere onder leiding van de tuinarchitecten Zocher en Springer) en van de oorlog.

Geen van deze plannen is geheel uitgevoerd en van al deze verschillende aanpakken zijn resten terug te vinden. Dat geeft de Hout haar eigen karakter.

Onderhoud is hard nodig. Fred vertelt mij dat veel oude bomen aan hun eind zijn. Dat betekent dat er de komende jaren gekapt en verjongd moet worden. Om dat succesvol te doen, vraagt de

bodem ook nadrukkelijk om aandacht. Er heeft de laatste jaren veel verdroging en verdichting plaatsgevonden. "Onder de grote bomen in de Kleine Hout is de bodem het sterkst verdicht, tot vijftienzeventig centimeter diep. Nog sterker dan onder een asfaltweg." Als ik dat hoor verbaast het me, dat de bomen er op het eerste gezicht zo goed bijstaan. "Voor een deel klopt dat, maar de conditie van de bomen is niet overal even goed." Het kan niet uitblijven: ons gesprek komt ook op de bezuinigingen. Terwijl de functie van beheerder er pas kort is, is het toch de vraag of zij de bezuinigingen gaat overleven. "Ja, dan ben ik mijn baan kwijt, maar erger nog zijn de gevolgen voor dit bos. Heel veel kennis van het beheer van groen cultureel erfgoed in Haarlem gaat dan verloren."

Helaas is dat inmiddels gebeurd: Fred is zijn baan kwijt.

ANNELIES BOUTELLIER IS COLUMNIST EN REDACTEUR VAN DUIN EN HEEFT HAAR EIGEN BEDRIJF IN COMMUNICATIE-TRAINING EN COACHING.

Door de Hout

In het boekje *Op stap langs Hout en Spaarne*, Mourik, J., S.C.V. Geelhoed & C.H. Langeveld, Stichting KNNV Uitgeverij, Utrecht (2002). ISBN 90 5011 1580 staat een aantal leuke wandelingen door de Hout. Ze zijn ook te vinden op www.knnv.nl/haarlem/wandelingen.htm. In het boekje 'Stinsenflora in de Haarlemmerhout, een voorjaarswandeling' staat veel informatie over voorjaarsplanten. Het is verkrijgbaar bij de VVV. Het IVN Zuid-Kennemerland organiseert excursies in het Vogelreservaat Eindhout.

